

A békegalamb az olajággal rendkívül szép, megragadó szimbólum, de az egyszerűsítésre mindig hajlamos közgondolkodást mintha félrevezetné. A galambokat illetően is, a béke eszméjét illetően is. Mert harcban állnak bizony a galambok is párjukért, a fészükért, az élelmükért, a fennmaradásukért. Nem öldöklő harc ez, nem pusztítják el egymást, még a náluk gyengébb madarakat sem, de azért — amint Brehm írja róluk — „... bármilyenek inkább nevezhetők, mint szelideknek. Híres szelidségük csupán egyike az oly gyakori hamis természetleírásoknak.”

A béke eszméjét is mintha ugyanígy *túlegyszerűsítene* a közgondolkodás: kéz a kézben, egy szólásra dalolva menetelni szelcsendes rózsakerteken át a kizárólag ragyogó emberi jövő felé... Holott valószínű, a békére is áll az, amit Brehm a galambokról mond: bármilyenek inkább nevezhetők, mint szelidek. Az ölelkező, nyugalmas, szelcsendes béke — hamis olajnyomat. Koreszmének, korparancsnak azzal válik igazgá, ha nem a küzdelmes harcok, csupán az öldöklő, a megsemmisítő, a *fegyveres* harcok kiiktatását ígéri az emberi történelemből.

*

Figyelmet érdemel, hogy a közvéleménybe háborút programozni, az agysejtekbe a kannibalizmust betáplálni ma is, a legkorszerűbb propagandaapparátusnak is csak a

Tenger-cseppek

ÍRÓI JEGYZETLAPOK

történelmileg kialakult, hagyományos módon lehetséges. Tízezer év óta mit sem változtak a *kódolás* alapelvei. Aki a folyón túl lakik, megölmöm; akinek más színű a bőre, megölmöm; aki más nyelven szólítja az anyját, megölmöm.

És van ez még tovább is; aki nem engedelmeskedik, megölmöm; akire a gazdám rámutat, megölmöm; aki utamba kerül, megölmöm.

A *kód* jelrendszere ugyanaz, de vigyázat, változnak az idők! Hajdan nyiltabban s őszintebben történt a fiatal nemzedékek *megdolgozása*; korunk e vonatkozásban is hozott újat. A hóhérekézés kényelmetlen őszintesége ma sem sérti a tisztas polgári közszemérmét; ma lehet milliókat békeszólamokkal traktálni — a modern tömeggyilkos fegyverek élő tartozékai akár zárt táborokban is kiképezhetők.

A mennyiségről itt is a minőségre tolódot át a hangsúly: a mennyiségi hóhérről a minőségire.

*

A békés együttélés lehetőségeit még alig ízelgeti a sokféleképp megosztott emberiség, és ime, már-

is fölrajzolódik a közeli jövő térképén a felparcellázhatatlan emberi köztulajdon, mely a *közös* létérdek kényszerével már nem is csupán békét, de azon túl *szövetséget, együttműködést* parancsol a népeknek: egyetemes közvagyonunk a levegő, az életető víz — sőt a talaj, a szabad természet rombolása sem csupán belügy.

*

Lám csak. Nem elég szabadulni cselelédsorsától, proletársorsától, nyomortól, nélkülözéstől, kizsákmányolástól. Méltó értékek, célok, tartalmas élet híján a szolgasorból felszabadult emberből lehet akár rabszolga is: az unalom, az életundor, az alkohol, a züllés rabszolgája.

Szociális kultúra, és a benne gyökerező erkölcsi tartás nélkül nemcsak elérhetetlen — végképp és örökre elérhetetlen — a szabadság. Meg sem közelíthető.

*

A kiszolgáltatottság a legszívósabb emberi tenyészet az emberi társadalmakban. Mint az ártételes rák, hiába operálgatják, újra és újra továbbterjed a legváratlanabb — politikai, gazdasági, társadalmi — igen változatos formákban. És mire a tünetek jelentkeznek, már elhatalmasodott.

Végképp szabadulni tőle? Elérhetetlen Sarkcsillagom.

FEKETE GYULA

KOPASZ MÁRTA METSZETE

PÁKOLITZ ISTVÁN

Megremeg

Szárnyaszegett kéz rebben a takarón, keresve a másikét a vaksüket csendben.

A kékeres öt ujj tétován araszol az iszonyúan hosszú, fekete folyamú éjszakán.

Félúton megremeg: hólnap is megsimogathatja még a másik kezét?

AZ EMBERRÉ VÁLÁS TÖRTÉNETE

A „hiányzó láncszem” kutatása

Az emberré válás útjának legizgalmasabb szakasza az, amelyet már a múlt században is „hiányzó láncszem”-nek neveztek: az állati és az emberi fejlődést összekötő élőlények megjelenése. Még mielőtt ilyen maradványokat egyáltalán találtak volna, a múlt században élt Haeckel német természettudós ezt a hiányzó láncszemet Pithecanthropus-nak, vagyis majomembernek nevezte el. Feltételezett ugyanis egy átmeneti alakot, amely majom- és emberi jellegekkel egyaránt rendelkezett. Azután, amikor 1890-ben Jáva szigetén felfedezték a Pithecanthropus erectus-t (a felegyenesedett járó majomembert), kiderült, hogy ez mégsem a hiányzó láncszem, mert nem igazi majomember, hiszen már elérte az emberi fejlettség szintjét. Így a majomember előemberré lépett elő, amely a Homo nemzetség két faja közül az idősebb. Később hasonló maradványokat találtak Ázsia, Afrika és Európa számos helyén.

Századunkban a hiányzó láncszem kutatásának színtere egyre inkább Afrikára tevődött át. Először is Dél-Afrikában megtalálták a taungi békít, egy fiatal, 5-6 éves gyermek fosszilizált arckoponyáját és agykoponyaöntvényét. E leletet nem a legszerencsésebb módon Australopithecus africanusnak (afrikai déli majom) nevezték el, hiszen jellegeiben közelebb áll a hominidákhoz (emberfélékhez), mint a pongidákhoz (emberszabású majmokhoz). Ennél is nagyobb jelentőségű volt, amikor 1959-ben a Leakey házaspár Kelet-Afrikában, a tanzániai Olduvai szakadékvölgyben újabb leletre bukkant. Azóta brit, amerikai, francia és nemzetközi expedíciók több mint egy tucat lelőhelyről 500 hominida és 200 000 gerinces állat maradványát ásták ki. Csak az Omo-folyó völgyében kiásott leletek súlya meghaladja az 50 tonnát. A leletek feldolgozása és értékelése még nem fejeződött be, de már az első eredmények is több újdonságot szolgáltatnak az emberré válás történetéhez.

A fosszilizált csontok azt mutatják, hogy ezen a területen több hominidafaj is élt részben azonos időben. Az Australopithecusok közül mind a robustus, mind az africanus, mind pedig a faji különállóságában vitatott Homo habilis egyedeit megtalálták. Ezek alkatilag nemcsak a mai embertől, hanem egymástól is különböztek. Az Australopithecus robustus mintegy 1,5 méter magas és 40–60 kg súlyú lehetett, az agytérfogata 500–530 milliliter volt. Az Australopithecus africanus kisebb termetű, finomabb felépítésű volt: testmagassága 1,25 méter, testsúlya 20–30 kg, agytérfogata 460–600 ml között volt. A Homo habilisnak nevezett leletek pedig testméreteikben az alábbiak között lehettek, de agykapacitásuk nagyobb (500–800 ml) volt.

A kelet-afrikai leleteken végzett izotópos kormeghatározások eredményei nagy vihart váltottak ki a kutatók között. Ezek ugyanis millió évekkel terjesztették ki az emberré válás történetét! Kiderült, hogy a kenyai Kerio-folyó völgyében előkerült Australopithecus africanustól származó állkapocs-, valamint fal- és nyakszirtecsont-darabok 6 millió évesek. A Baringo-tó melletti 9,3–12,0 millió éves rétegekben találtak egy hominida zápfogot. A közeli Chemeronnál és a Kerio-folyó mellett kiásott ha-

lántécsont-töredékek 4 millió évesek. Az etiópiai Afarnál az Australopithecusok tíz egyede került elő, ezek 3 millió évesek. Az ugyancsak etiópiai Omo-folyó völgyéből került elő a kelet-afrikai leletek zöme; 1–3 millió éves földrétegekből az Australopithecus és a Homo erectus 300 egyedének maradványait és 2 millió éves kőszkőzeit találták meg. A Rudolf-tó keleti részén hasonló korú rétegekből 120 hominida maradványát ásták ki. Tanzániában három lelőhelyet tártak fel. Az első kelet-afrikai lelőhelyen, az Olduvai-szakadékból pedig 0,3–1,8 millió éves rétegekből az Australopithecusok és a Homo erectus összesen 70 maradványát ásták ki.

A fosszilis leletek agyának vizsgálata fontos kérdésekre ad választ, hiszen az agy nagysága és szerkezete megmutatja, hogy pongid vagy hominid főemlős maradványairól van-e szó, és az agy fejlődésének és az emberi értelem kialakulásának a folyamatára is enged következtetni. A Columbia Egyetem antropológus professzora a közelmúltban 15 afrikai fosszilis hominida koponyáját vizsgálta meg. Természetesen az agy, az idegszövet nem marad meg az egyed elpusztulása után, viszont a koponyabelső öntvénye viszonylag könnyen elkészíthető a több millió éves leleteknél is. Természetesen az ilyen öntvény csak durva következtetésekre ad alkalmat, mégpedig elsősorban az agy nagyságára, az agy részeinek, a lebenyeknek az arányaira, és bizonyos benyomatok meglétére vagy hiányára, de még ezek is sok és fontos információt szolgáltatnak.

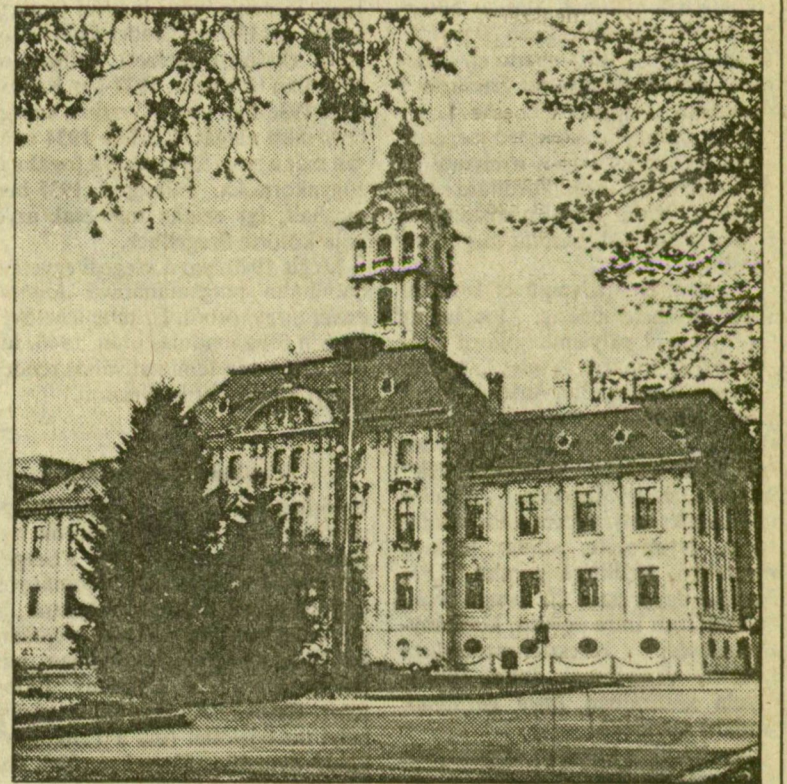
A vizsgálatok eredménye az lett, hogy az Australopithecusok, bár agyuk szerkezetében, az agy és testtömeg arányukban, bizonyos „viselkedési” formákban (eszközhasználat) emberi jellegeket mutatnak — mégsem tekintendők a mai ember őseinek. Korábban — mielőtt még ismertté váltak volna az izotópos kormeghatározás eredményei — a kutatók úgy vélték, hogy a kelet-afrikai és a régebben felfedezett dél-afrikai leletek a mai ember közvetlen evolúciós vonalába illeszthetők be. Az újabb részletes vizsgálatokból kiderült, hogy az Australopithecusok nem lehetnek közvetlen emberelődök, hanem csak egy mellékágat jelentenek. Ugyanis bizonyos jellegeik — például az arc lapossága és a fogaik — a hominidákkal elentétes tendenciát és specializáltságot mutatnak. Az Australopithecus africanus jelenlegi ismereteink szerint több mint 5 millió éven át fennmaradt, ami szintén életmódbeli specializáltságra utal. Az ilyen specializáltság viszont gátat szab a továbbfejlődésnek, és kihalásra ítéli a fajt. Végül pedig az Australopithecusok azért sem lehetnek közvetlen emberelődök, mert a későbbiek egy időben éltek a náluk sokkal fejlettebb Homo erectusokkal.

Az Australopithecusok megtalálásának jelentősége mégis óriási, hiszen bebizonyították, hogy az emberré válás sem egyetlen, magában álló, példa nélküli folyamat a Világegyetemben, hanem a főemlősök alkalmazkodási folyamatának egy sikeres ága, amely több párhuzamos „kísérlet” után végül egyedül maradt fenn. A többiek (akár csak az Australopithecusok két ága) kihaltak vagy éppen a sikeres Hominida-ág szorította, pusztította ki őket.

M. I.

Szeged műemlékei

40. A VÁROSHÁZA

A Széchenyi tér 10. számú épület, a „Műemlék jellegű „Tanácsháza” 1799–1800 között copf stílusban épült, Vedres István terve szerint. Átépítették 1883-ban Lechner Ödön és Pártos Gyula tervei alapján, eklektikus-barokk stílusban.”

A négy utcára szóló reprezentatív épület körvonalaiban és hangulatában a régihez igazodik. Az egy, helyenként két emelet, az alagsor és padlás ablakai változatos alakúak, különböző díszítésűek. Főhomlokzatát lezáró ívében figurális kompozíció látható. Színes cserepezésű tetőzetét karcsú köerkélyes torony uralja. Hármás, kocsibejárós kapuzatú, boltozatos kapualjából márvány korlátos lépcsők vezetnek a főlépcsőházba. Kutakkal ékes, kicsi, finom szépségű udvaráról jutunk az épület hátsó lépcsőházába.

A régi egyemeletes, tornyával a főhomlokzaton nyugvó „Városházi széképület”-ről nemcsak árvízi, de bontás előtti fénykép is maradt ránk. Bontására 1882 májusában tartottak versenytárgyalást, majd a beadott pályamunkák nyertes tervének kivételére az építőkkel júliusban írták alá a szerződést. Felépítésének két szakaszáról Letzterék készítettek felvételeket. A tanácsháza építési évszáma a „Bérház”-zal összekötő sóhajok hídján látható.